

Přiznávám, že „doma“ jsem vlastně trávila dovolenou poprvé. Ne že bych rodný kraj úplně zanedbávala, to v žádném případě, ale obvykle se moje návštěvy odehrávaly v rámci rodinných setkání či srazů anebo kvůli událostem smutnějšího rázu – kvůli pohřbům rodinných příslušníků. A teď – slovy Bohumila Hrabala – se neuvěřitelné stalo skutkem a já jsem vyrazila domů.

Sedlec, vinařská obec

Vždy jsem si myslela, že krajinu svého dětství, svá stará loviště i jejich „vnitřní“, často oficiálně nezaznamenané dějiny, dobře znám. Až teď se ukázalo, v jakém omylu jsem žila. Člověka prostě zarazí, že přestože v tomto kraji strávil prvních dvacet let života, o některých – dosti zásadních – momentech neměl ani potuchy. A nejspíš by se o nich nikdy nedozvěděl nebýt několika náhod.

Jak je patrné, v posledních letech se prioritně zajímám o židovský sionistický skauting a židovskou komunitu obecně, přičemž dobrovolníci pro pražské Židovské muzeum a Paměť národa postupně vytvořilo jakousi nadstavbu nad tím vším a je přidanou hodnotou k mému vlastnímu výzkumu. Nyní přišel čas, abych sondáž podobnou těm, jaké obvykle provádím v Izraeli, provedla i u nás doma. Takže než jsem odjela z Prahy, kontaktovala jsem kamarády v rodné vísce a vyzbrojena získanými informacemi a ověšena bágly vyrazila na cestu. Bylo to v burčákovém čase, který sliboval mnohé radosti.

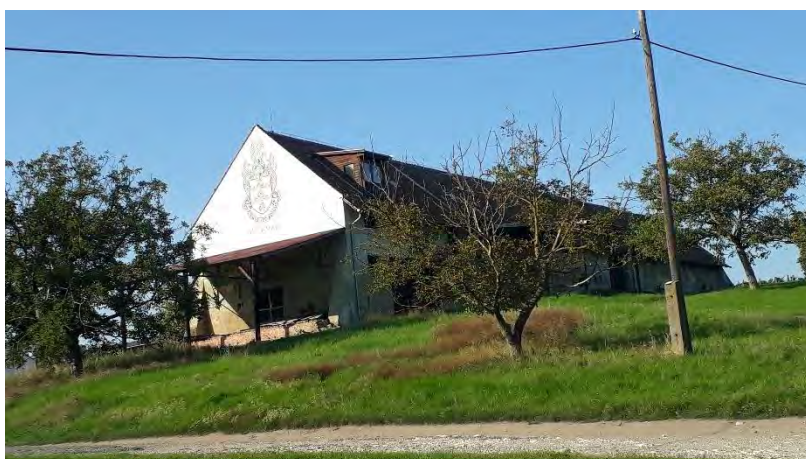
První důležité vodítko mně poskytl kamarád z dětství Jarek Křižan, když jsem se ptala, zda má povědomí o židovské populaci v naší vísce. Já sama jsem o ní nevěděla nic. Ovšem – stejně tak jsem například neměla ani potuchy o existenci architektonického skvostu v podobě nádherného mostu, který poblíž naší vesnice nechal v sedmnáctém století postavit kardinál František Dietrichstein – a to jen proto, že stavba se nacházela v hraničním pásmu, kam v dobách mého mládí měl povolen vstup jen málokdo.

Most ze sedmnáctého století

Já jsem se do množiny „málokdo“ prostě nevešla: nebyla jsem ani pohraničnick, ani osoba prověřená. Moje rodná vesnice se totiž jmenuje Sedlec u Mikulova a nachází se jen pár set metrů od hranic s Rakouskem.

Informace, kterou jsem obdržela od Jarka, pro mě byla skutečným překvapením. **Ovčárna**, kdysi Haidhof, hospodářský dvůr nad Sedlecem, který dnes funguje jako ekofarma, totiž v dobách první republiky patřila – a dnes znovu patří – židovským majitelům. A ne zrovna lecjakým: osudy rodiny Lamplů jako by někdo opsal z učebnice historie dvacátého století. Za komunismu se o tom vůbec nemluvalo, přesněji řečeno asi mluvit nemohlo nebo nesmělo a je otázkou, kdo z tehdejších obyvatel Sedlece o této skutečnosti věděl. Po roce 1945 zde totiž došlo k prakticky kompletní výměně obyvatelstva, ti rakouští až na drobné výjimky museli odejít a ti nově příchozí se o místní historii nejspíš dozvídali postupně, případně se o ní nedozvěděli vůbec.

Statek Ovčárna

Usedlost koupili Lamplovi v rámci první pozemkové reformy roku 1925 a přišli o nipo nástupu nacistů k moci.

Statek Ovčárna

Velkou část rodiny pak postihlo to, co většinu Židů v Československu – holocaust; přežil jej František Lampl, který prošel ghettem v Terezíně, vyhazovacím táborem v Osvětimi a koncentrákem v Dachau. Neuplynula však dlouhá doba od osvobození a ve vězení se ocitl znovu, protože stát převzali komunisté a Frank Lampl kvůli údajnému buržoaznímu původu putoval do uranových dolů. Hodně se napsalo o židovské nezdolnosti – a tady jí bylo zapotřebí, protože vyzkoušet si v krátkém časovém úseku věznění v obou totalitních režimech a vydržet, to rozhodně silného ducha potřebuje. Není se co divit, že po propuštění co nejrychleji, jak to bylo možné, Lamplovi Československo opustili – invaze vojsk Varšavské smlouvy byla pro tento krok výrazným impulsem. A pak už následovala jen samá pozitiva 😊: ve svobodném světě dosáhl Frank Lampl výrazných úspěchů. Stal se významným byznysmenem, generálním ředitelem jedné z největších stavebních firem na světě (Bovis Lend Lease) a za zásluhy o britské stavebnictví jej v roce 1990 královna Alžběta II. pasovala do rytířského stavu.

Frank Lampl [zdroj: Alchetron – The Free Social Encyclopedia]

K areálu bývalé panské ovčárny jsem se vypravila den po příjezdu na Moravu. „Domácí“ krajinou jsem se přesunovala výhradně pěšky, a tak i teď jsem si to na Ovčárnu šlapala od sedleckého nádraží po staré signálce, potom jsem přeběhla pole a zkrátila si cestu, jenže nikde nikdo nebyl. Neexistovala v té chvíli žádná možnost, jak zjistit, zda je majitel ekofarmy přítomen. Osada byla úplně vylidněná, jen štěkající psi v ohradě. Což byla škoda, protože profesionální zájem se u mě v tomto případě mísil se vzpomínkami: moje maminka v sedmdesátých letech na Ovčárně pracovala, prodávala v krámku s potravinami. Hledala jsem tedy patrový dům s obchodem, točitými schody a železnou mříží do sklepa, ale nenašla. Dům byl pravděpodobně zbořen (což mi později potvrdil Tomáš Lampl, syn původních majitelů). Maminka jezdila na kole nebo chodila pěšky v zimě, v létě, ve vedru, v mrazu, denně tam a zpět. Nic záviděníhodného v těch dobách.

A tak jsem si aspoň prohlédla opravený a upravený areál, bylo vidět, že staronový majitel místu věnuje patřičnou péči. Po roce 1989 byl totiž statek v restituci vrácen potomkům původních vlastníků a mohlo se začít s revitalizací celého prostoru. Po důkladné rekonstrukci dnes dvůr slouží jako ekofarma, a také se zde kromě původního zemědělského zaměření pořádají různé zajímavé kulturní akce. Tolik tedy k Haidhofu, Ovčárně, „dvoru na mokřině“, jak se mu říkávalo, kterému genia loci původně vtiskli novokřtění a který má ve vlídné krajině místo dodnes.

Pálava s Mušlovem

Další den jsem se vypravila do malé osady nad Sedlecem, na **Mušlov**. V dětství jsem zde byla dost častým hostem, bydlel tady strejda a kousek od Mušlova se nacházel můj ráj, Liščí kopec, zkráceně místními zvaný Liščák. Tam jsem strávila nejedno volné odpoledne, učila se dělat různé typy ohnišť, pozorovala přírodu, prostě užívala jsem si všeho, co tohle místo nabízelo a znalosti zde získané v podstatě využívám dodnes. Nikdy jsem ale nezjistila, že od roku 1914 byl Mušlov pomocným záchytným táborem pro prchající haličské Židy. Dnes to ozřejmuje informační tabule, ale v dobách mého dětství to evidentně bylo tabu, bylo to další téma, o kterém se nemluvilo, takže tento pozoruhodný fakt dějin dávno minulých mně nebyl znám.

Na informační tabuli se dočteme, že pomoc haličským Židům tehdy organizoval majitel zdejšího panství kníže Hugo Dietrichstein ve spolupráci s mikulovskou židovskou obcí, a protože tímto táborem prošlo na čtyři tisíce židovských uprchlíků, fungovala zde synagoga a také škola.

Ulice na Mušlově, 1917

Provizorní synagoga [zdroj: Regionální muzeum Mikulov]

Nedovedu si to číslo, tu lidskou masu, dost dobře představit, protože Mušlov mně vždycky připadal jako jakási výspa na kopci, na konci civilizace. Je velká škoda, že nevíme nic o dalších osudech těch, kteří táborem procházeli, nevíme, kolika výrazným osobnostem tohle místo zachránilo život. Nevíme ani to, zda se pomoci uprchlíkům zúčastnila židovská mládež ze skupiny Blau-Weiss, která v té době už v nedalekém Mikulově pravděpodobně existovala; všude jinde byla pomoc haličským Židům běžnou součástí programu tohoto hnutí.

Tábor pro uprchlíky z Haliče se časem proměnil v káznici pro mladistvé, z azylového místa se stala trestnice a po druhé světové válce pak internační tábor pro Němce z okolí. Dnes už žádné zařízení tohoto typu na Mušlově nenajdeme.

Svatý kopeček

Místem nepříliš vzdáleným od Mušlova, které má co dělat se židovskou populací, je také někdejší **mikulovská cihelna**. Nějakou chvíli mi trvalo, než jsem ji našla, protože informace o poloze se rozcházely. Správným směrem mě pak poslal jeden z místních obyvatel: šla jsem od Mušlova po modré značce a v poli jsem potom k místu samému odbočila na úzkou silnici. Objekt je dnes v soukromém vlastnictví, tak jsem jen pořídila pár fotografií a urychleně zmizela. Vzpomněla jsem si ale, že o této temné události jsem slyšela vyprávět pamětníky už jako malá holka.

Ani v tomto případě nejde o příběh místních židovských usedlíků, nýbrž o tragický děj se strašlivým koncem, který sestal ve vypjaté době na konci války, kdy už se k jižní Moravě blížila ruská fronta. V areálu cihelny pracovalo jednadvacet Židů zavlčených sem pravděpodobně z Maďarska, údajně šlo o tři rodiny deportované ze Szegedu; obývali část nazývanou „Judenlager“, nikdo o nich nic nevěděl, a také proto byla velmi ztížená následná identifikace. V polovině dubna byli vyzváni, aby v poli vykopali příkop – a v noci k němu byli zavlčeni a pobiti.

Místo zvané „U hrobu“

Hospodin hleděl na židovské utrpení a nevyslyšel tenkrát modlitby svého lidu. Myslím, že i Dante by měl problém toto peklo vylíčit, zvláště poté, co byl odkryt hromadný hrob a mrtví nalezeni ve stavu, který se vymykal běžnému popisu: vychrtlá, zmrzačená těla, nejmladší Židovka, devítiletá Eva Krausová, byla stočená do klubíčka a rukama si chránila hlavu. Ve stejné poloze byla nalezena i většina ostatních, pobitých pažbami pušek nebo postřílených. Nechyběla ani berla jedné z ubitých žen, paní Janko Weitheimerové, která si jí pomáhala při chůzi. Naplno se i tady projevila známá brutalita a systematicčnost, se kterou nacisté Židy vyhlazovali, známý furor teutonicus. Ota B. Kraus (někdejší skaut, posléze člen hnutí El Al a po válce spisovatel) vždycky říkával, že neexistuje jeden holocaust, ale že existuje šest milionů individuálních holocaustů. Na bráně vedoucí do cihelny nejspíš nebylo napsáno „Arbeit macht frei“, ale bylo to úplně jedno – klidně tam taky mohlo být „Tady se vraždí“ – a vyšlo by to nastejno. Na věci by to nezměnilo vůbec nic.

Svět vyvrácený z kořenů přetrvával ještě chvíli po válce, a tak se po těchto lidech zpočátku nikdo nesháněl; hrob byl objeven až v listopadu roku 1945. Mikulovský pamětník pan Kolaja, se kterým jsem se o události bavila, vzpomínal, že ve škole, do které chodil z Klentnice, pořádali za nalezené mrtvé tryznu. Také toto jsou „dějiny“ mojí krajiny. Je to dědictví, se kterým se člověk musí vnitřně teprve srovnat a naučit se s ním zacházet, ačkoliv nevím, jestli to vůbec jde. Stála jsem v poli a přeříkávala si báseň Pavla Nozara „Hazkarat nešamot“ (Vzpomínka na duše), protože slova této básně se jakýmsi způsobem do tohoto místa a do tohoto okamžiku hodila:

Pokořeni a zhanobeni
jdou cestou do neznáma,
ubiti jsouce, umučeni
jdou cestou plnou bláta,
s modlitbou na rtech jako prve,
jdou cestou plnou krve.
Bez hlesu, bez stonu
jdou cestou bez pláče, slzy už vyschly v oku...

Místo zvané „U hrobu“

Také toto místo se stejně jako řada jiných stalo krajinou mrtvých, dnes už neviditelných stínů, a ta si je uchovala v paměti zvláštním způsobem: na mapě jsem vedle bývalé cihelny našla místní název „U hrobu“.

Pamětní tabule na mikulovském náměstí s neúplnými údaji

V Mikulově na hlavním náměstí je pamětní deska s textem, který zavražděné připomíná, ovšem s dobovým textem, který nezmiňuje to hlavní – totiž že šlo o Židy. A také hvězda je zavádějící – nejde o židovskou Magen David, byť je podobně stylizovaná. Oběti mají malý náhrobek na mikulovském židovském hřbitově, kam byly po exhumaci v pětáctýřicátém roce převezeny. Autor Vojtěch Kyncl píše v knize „Bestie – Československo a stíhání nacistických zločinců“ o tom, že vraždu těchto židovských občanů nelze označit jinak než jako projev sadismu nacistů, protože podvyživené a vysílené oběti pro Němce žádné nebezpečí nepředstavovaly.

Náhrobek na společném hrobu maďarských Židů

Další výprava vedla do míst, kde jsem zájem místních kvitovala s povděkem: vyrazila jsem hledat obnovený židovský hřbitov v Lednici.

Celkový pohled na znovuobnovený židovský hřbitov v Lednici

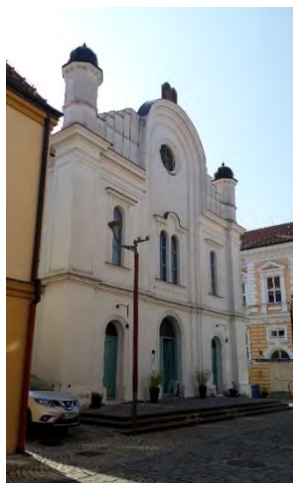
Vlastně to bylo tak, že hledat jsem nemusela: před více než 40 lety jsem každý týden po této ulici chodila do Sedlece z internátu v Lednici a zase zpět, takže představu jsem zhruba měla. Jenže tehdy jsem nevěděla, že v zarostlé proluce mezi domy, na tom podivném ostrůvku nějaký židovský hřbitov vůbec je. A že kousek odtud bývala židovská čtvrť. Židovští historici zde objevili několik původních náhrobků a nechali je opravit. Židé toto místo obývali pravděpodobně od roku 1670 a nalezené torzo hřbitova bylo součástí komplexu daleko rozsáhlejšího, původně se zde nacházely téměř dvě stovky náhrobků.

A tak jsem procházela tuto svatou půdu, četla jména a představovala si, jaké životy zde židovští souvěrci žili. Zaujal mě dobře čitelný text sdělující, že v tomto hrobě leží Rosalie Sára Herrischová, dcera rabína Israela Steinschneidera-Prossnitze z Prešpurku, manželka Davida Herrische, velkého rabína a cadika. Paní Sára zemřela v lednu roku 1936, znamená to tedy, že ještě v šestatřicátém roce se na zdejších hřbitově pochovávalo. Po válce už nebylo koho pochovávat, žádní Židé nezbyli. V roce 1980 pak předseda místního národního výboru prosadil definitivní likvidaci tohoto „bejt olam“ neboli domu věčnosti, jak Židé svým hřbitovům přezdívají.

*Náhrobek Rosalie Sáry Herrischové s tradičním nápisem:
Nechť je její duše přijata do svazku živých*

Zmínku zasluhuje také fakt, že v Lednici byla založena moravská větev sionistického mládežnického hnutí Makabi Hacair, tendujícího ke skautingu. Potvrdil to Zvi Batscha, československý Izraelec (nebo izraelský Čechoslovák) původně z Olomouce; z republiky odešel v roce 1939 a já jsem ho dohledala v izraelském kibucu Kfar Hamakabi.

Novorománská synagoga v Břeclavi

Posledním místem, kam jsem se vypravila, byla **synagoga v Břeclavi**. Také tu nebylo třeba objevovat, věděla jsem, kde ji najít, nebyla jsem v ní ostatně poprvé. Tohle místo už budu mít navždy spojeno s rodinou paní Trude Apte, kdysi Weiglové; také ji znám z Izraele, dnes už je jí přes sto let. Do Palestiny se jí podařilo utéct poté, co byli břeclavští Židé včetně členů její rodiny po obsazení města německými vojsky v říjnu 1938 vyhnáni ze svých domovů do takzvaného „niemandslandu“, tj. do území nikoho, do polí k nové státní hranici mezi Hruškami a Lanžhotem.

V nádherné budově synagogy postavené v novorománském slohu s maurskými prvky je ke shlédnutí výstava „Židovská Břeclav“ včetně fotografií různých spolků židovské mládeže. Na jedné z těch fotek je bratr paní Trudy, Hanuš Weigl, jako člen skautského oddílu Hašomer Hacair. Bylo mu tedy třináct. A právě tahle fotka mě přivedla až do Holonu, kde paní Truda bydlí. Skaut Hanuš se v roce 1938 také dostal do Palestiny, kde přijal hebrejské jméno Zvi; po roce 1989 se tento moravský patriot do Břeclavi často vracel, navazoval kontakty se židovskou komunitou a sponzoroval opravy nejrůznějších židovských památek v břeclavském regionu. Byl také dlouholetým předsedou Hitachdut Jocej Čechoslovákia, tj. Sdružení československých Židů v Izraeli. Pana Hanuše jsem bohužel naživu nezastihla, zemřel v roce 2009. Ale i tady, v břeclavské synagoze, došlo k situaci, kterou tak dobře znám – ke zvláštnímu propojení času, prostoru i lidí nějakým způsobem blízkých mému srdci.

Židovský skautský oddíl Hašomer Hacair v Břeclavi. 1925

Co dodat na závěr: neomezovala jsem se samozřejmě jenom na výpravy spojené s židovskou minulostí, ale naplno si užívala všeho, co tento kout jižní Moravy nabízí. Není toho málo: nádherná příroda, rybník Nesyt, nedaleká Pálava, burčák, přátelé z dětství – to všechno tvořilo pestrou mozaiku zážitků. Byl to nádherný týden; s něčím tak intenzivním jsem vůbec nepočítala. Na cestách se na mě valily zvuky známé z dětství, vůně známé z dětství, a přicházely také vzpomínky, těžká nostalgie. Ale také životní próza – kamarád Honza Koch mně dal tip na nejlepší burčák, měli ho dole ve stánku „v lázních“, a tak se ze mne stal pravidelný zákazník. Tolik vitamínu B jsem snad ještě nikdy nezkonzumovala 😊. Parta známých, která seděla před sklepem, mně zasypala novinkami za uplynulých pár let. Dobří lidé poskytli střechu nad hlavou, také u neteře a její rodiny jsem strávila příjemné odpoledne. Nicméně všechno jednou končí, skončila i tahle romantika a následoval nepoetický návrat do Prahy.

Rybník Nesyt časně ráno z ornitologické pozorovatelny

Kolonie sklepů v Sedleci